

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет “Львівська політехніка”

Інститут комп’ютерних наук та інформаційних технологій
Кафедра прикладної лінгвістики

Людина. Комп’ютер. Комунікація

Збірник наукових праць

Львів
Видавництво Львівської політехніки
2017

61. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. – 2-е изд. стер. – М.: Прогресс, 1987. – Т. 4. – 860 с.
62. Частотний словник української художньої прози. В 2-х т.: Т. 2 – К.: Наук. думка, 1981. – 856 с.
63. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка. В 2-х т.: Т. 2. – М.: Рус. яз.- Медиа, 2006. – 559 с.
64. Черногуз О. Відкритий лист до Європарламенту. Копія – В. Ф. Януковичу // Українське слово. – 2010– № 12. – 24-30 березня. – С. 6.
65. Чубай Г. Плач Єремії. – Львів: „Кальварія”, 1998. – 321 с.
66. Ященко А. УНІАН. Табачник готує холуйський підручник історії? // Шляхом перемоги. – 2010. – № 16. – 21 квітня.
67. http://slovník.narod.ru/etim_prik14.htm
68. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/kob/01.php
69. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>
70. [http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/25737-2/Россія- чи-Європа-та-інші-есеї](http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/25737-2/Россія-чи-Європа-та-інші-есеї)
71. [http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/26079-4/Незримі- скрижалі-Кобзаря](http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/26079-4/Незримі-скрижалі-Кобзаря)
72. [http://tarasua.com/index.php?option=com_k2&view= item&id=270:Portret_potvori& Itemid=10#](http://tarasua.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=270:Portret_potvori&Itemid=10#)
<http://www.radiosvoboda.org/content/article/927926.html>
74. [http://www.radiosvoboda.org/content/blog/2031110.h tml](http://www.radiosvoboda.org/content/blog/2031110.html)
75. http://slovokalinove.blogspot.com/p/blog-page_15.html
76. <http://www.unian.net/ukr/news/news-371969.html>
77. <http://galinfo.com.ua/news/63974.html>
78. <http://svobodavo.at.ua/news>
79. <http://www.zaxid.net/newsua/2010/11/26/160544/>
80. <http://waldi-pro.ucoz.ua/publ/1-1-0-19>
81. [http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=9 3269](http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=93269)
82. [http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=22&article2 =3&arch=879](http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=22&article2=3&arch=879)
83. [http://news.ukrhome.net/content/990694/BYUT%D1 %96vets-rahunki-TRK](http://news.ukrhome.net/content/990694/BYUT%D1%96vets-rahunki-TRK)
84. <http://www.politarena.org.ua/2009/09/08>
85. <http://blogs.telekritika.ua/?id=122>
86. [http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in =view&id=5137](http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=5137)
87. [http://www.v- otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page= 106](http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106)
88. Бабій С. Холуйство // Літературна Україна. – 2004, 27 травня.
89. Павличко Д. Не скаржтеся! // Літературна Україна. – № 25, 1.08.2004.
90. Лосєв І. Компроміс зі смертю? // Шлях перемоги. – № 35, 29.08.2012.
91. Ребро П. Козацькі жарти. – Кн. 10. – С. 70.

Лексема ХАТА: літературна vs сленгова

Юлія Лебеденко

к. філол. н., доцент, доцент кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, E-mail: lebedenkoj2015@gmail.com

Оксана Таран

к. філол. н., доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, E-mail: o_taran@yahoo.com

The author of the article traces the semantic development of lexeme xama in Standard language and Sub-standard (general slang), its semantic parallels with the word хаза.

Ключові слова — загальний сленг, літературна мова, сленгізм, арготизм, лексико-семантичний варіант (ЛСВ).

І. Вступ

У центрі нашої уваги одиниці загального сленгу — субстандартною підсистеми мови, що теоретично достатньою мірою обґрунтована в працях S. Flexner, J. Coleman, E. Mattiello, T. Gehrmann, Ю. Волошина (щодо англійської мови), Г. Армянова (щодо болгарської мови), О. Земської, Л. Кудрявцевої, Р. Розіної (щодо російської мови) та О. Таран (стосовно української).

Одним із джерел поповнення загального сленгу є літературна мова, спосіб творення сленгізмів —

семантична деривація. Цікаве спостереження щодо семантичного розвитку слів російської мови висловила Р. Розіна: усі освічені носії мови здатні відрізнити похідні сленгові значення від похідних літературних, що, імовірно, пов'язано з інтуїтивним умінням вирізняти моделі семантичної деривації [3: 34]. Нашу увагу привернула фіксація однойменних лексем у соціолектних словниках і в тих самих значеннях у тлумачних загальних зі стилістичною ремаркою «розмовне», а не «сленгове» або «жаргонне» (наприклад, *хвіст*, *завалювати*, *хата*, *липа* тощо). Виникає закономірне питання про соціолінгвістичний статус цих лексем.

Як зазначав Л. Щерба, «літературна мова менше сама творить, ніж бере створене життям, а мовне життя б'є ключем і кипить головно в розмовній мові окремих людських угруповань» [5]. Взаємодія сленгу

й літературної мови відбувається у двох напрямках: *сленг* ® *літературна мова* і зворотному. На перший погляд, наведені приклади становлять результат семантичної деривації — розвитку сленгового значення в літературній лексемі. Однак усе не так просто. Покажемо це на прикладі лексеми *хата*.

II. Лексема ХАТА в літературній мові

Словник СУМ-20 подає 6 лексико-семантичних варіантів (далі — ЛСВ), із яких перший описує власне житло: «1) Сільська житлова будівля звичайно одноповерхова»; два інших — є метонімічними похідними: «2) Внутрішнє житлове приміщення такої будівлі; 3) Родина, люди, які живуть, перебувають в одному такому приміщенні». А от ЛСВ-4 позначений ремаркою *розмовне*: «Квартира (у 1 знач.)», він проілюстрований прикладами з творів українських класиків М. Коцюбинського й П. Мирного [ВЛЛ]. Цей ЛСВ відбиває семантичне розширення. Однак він так само зафіксований соціолектними словниками.

III. Сленгізм ХАТА

У «Словнику українського молодіжного сленгу» С. Пиркало (2-е видання, 2002) сленгізм *хата* не зафіксовано. Словник «Український жаргон» Л. Ставицької (2005) наводить 2 ЛСВ зі стилістичними ремарками: 1) *кримінальне* «злочинське кубло»; 2) *жаргонізована розмовна мова* «дім, квартира», а також ФО *велика хата, виставити (ставити) хату, на хату, хата темна* — усі вони співвідносні з різними ЛСВ і різними субстандартними підсистемами — кримінальне арготизм, загальний сленг, політичний сленг. «Словник сучасного українського сленгу» Т. Кондратюк (2006) фіксує 1 ЛСВ «житло» й ФО *на хату* — «додому». Це значення відбивають і наведені у «Словнику жаргонних фразеологізмів Східної Слобожанщини» Д. Ужченка (2009) ФО *на хату* — *молодіжне* «додому», *на хату вписатися до кого* — *молодіжне* «квартирувати», *пекти на хату* — «іхати (йти) додому». «Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів» Г. Аркушина (2011) подає 2 ЛСВ: «1) Неприємності; 2) Фірма», а от у значенні «будинок» зафіксовано сленгізм арготичного походження *хаза*.

Звернімося до лексикографічних фіксацій XIX–XX ст. У праці «Арготизми української мови» О. Горбач зазначає: «Деякі арготизми польського підпілля до Першої світової війни (...) прийнялися в українській формі в мові українських підпільників Галичини» — серед інших дослідник наводить і лексему *хата* зі значенням «підпільна домівка» [1: 187]. Як арготизм лексема *хата* зафіксована О. Горбачем у «Словнику арготизмів та вульгаризмів із мови злодіїв, вуличників та учнів Львова, Дрогобича, Тернополя, Золочева, Станиславова та Коломиї» із ремаркою *львівське*: «організаційна домівка» [1: 159] — словник відбиває мову першої третини XX ст.

З усіх значень нас цікавить *хата* як «домівка» і чому воно сленгове?

Подібну ситуацію спостерігаємо в польській лексикографії. Електронний «Wielki słownik języka polskiego» наводить 2 ЛСВ до лексеми *chata*: «1) Сільський просторий житловий будинок; 2) Помешкання». Разом із тим вона зафіксована як арготизм зі значенням «помешкання, дім, криївка» [8: 58], «тюрма» [7], а також у молодіжному сленгу як «помешкання, дім» [6: 27].

У російській мові часів В. Даля слово *хата* марковане південним і західним наріччями: «невеликий дім, халупа» (див. «Толковый словарь живого великорусского языка» В. Даля). У сучасній мові ця лексема пов'язана з українським і південноросійським селом (у словнику С. Ожегова) та білоруським селом (у словнику С. Кузнецова). *Хата* як жаргонізм / арготизм має 4 ЛСВ: «1) Квартира. 2) Притон. 3) Нічліг. 4) Камера у ВТК» («Толковый словарь русского жаргона» М. Грачова, 2006). Проте словники російського арготизму XIX — поч. XX ст. лексему *хата* не фіксують. Натомість — *хаза*: «у тюремному жаргоні південних губерній — дім, квартира, кімната або кут, орендований “на волі” “блатним”» («Блатная музыка («Жаргон» тюрьмы») В. Трахтенберга, 1908), «квартира повії-хіпесниці (крадійки. — О.Т.), злочинська квартира» («Словарь воровского языка» В. Лебедева (1909), із вказівкою на південну локацію — «Словарь воровского и арестантского языка» В. Попова (Київ, 1912)), «дім, де збираються злочинці» («Словарь блатного жаргона» Н. Хандзинського, 1926), «дім» («Из лексикона ростовских беспризорников и босяков» А. Миртова, 1929) [4].

IV. Арготизм ХАЗА

Арготизм *хаза* має офенське походження. «Словарь офенского языка» В. Даля подає форму *хазь* — «дім, двір» [2: 336]. Українські арготизми XIX ст. також засвідчують це офенське слово: *хаза* в значенні «хата, дім» фіксують праці В. Іванова «Невлі» (1883) — у мовленні харківських прошаків, К. Студинського «Словарець дідівської мови» (1886), В. Боржковського «Лірники» (1889), В. Гнатюка «Словничок галицьких лірників» (1896), П. Тиханова «Черниговские старцы (псалки и криптоглоссон)» (1900) (див.: [1]).

Висновок

Отже, навіть побіжний огляд соціолектних лексикографічних праць XIX–XXI ст. дає змогу припустити: 1) поширення лексеми *хаза* зі сходу на захід (за рухом офенів); 2) поширення лексеми *хата* із заходу на схід, зокрема, проникнення в російські арготизми, для яких вона є екзотизмом (крім південних регіонів); 3) на кінець XIX ст. в українській мові засвідчено розширення значення лексеми *хата* — «помешкання», а також паралельне функціонування лексеми *хаза* в закритих соціальних групах у близькому / тотожному значенні. Із розгерметизацією арготизму (а їх було кілька, починаючи з 20-х років XX ст.), імовірно, відбулося семантичне накладання двох

лексем через фонетичну і семантичну їх близькість або ж під впливом зарготизованої в російській мові лексеми *хата*. Крім того, за однією з етимологічних версій, слово *хата* походить від угорського — *ház* «будинок» (М. Фасмер, І. Огієнко), хоча О. Трубахов це заперечує, обстоюючи іранську етимологію — з мови іранських скіфів і сарматів (див. «Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд»).

Післяслово

Корпус української мови (на лінгвістичному порталі pova.info) виявив 10215 прикладів слововживань тільки в художньому підкопусі. Аналіз перших 100 прикладів показав, що лексему вжито як літературну, причому найчастіше (67 %) зреалізований ЛСВ-1, ЛСВ-2 — у 27 %. Стійкість у літературному вживанні лексеми забезпечує етноконцепт, який вона номінує, який відбитий у розгалуженій фразеосемантичній групі. Цю стійкість підтверджує і проведений Ю. Лебеденко пілотний асоціативний експеримент. Так само традиційні (не арготичні) уявлення про хату відбиті й сучасною ергонімією: з проаналізованих 120 онімів найчисельнішими виявилися назви готелів та місць відпочинку («Стара *хата*», «Гуцульська *хата*», «Писана *Хата*», «Красна *хата*», «Бойківська *Хата*» тощо), установ громадського харчування («Пузата *хата*», «Біла *хата*», «Н'ю *хата*», «Пиріжкова *хата*»), будівельних підприємств і магазинів («Тепла *Хата*», «Економна *Хата*» тощо) (докладніше див. праці Ю. Лебеденко).

Література

1. Горбач О. Арго в Україні / Олекса Горбач. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006.
2. Даль В.И. Словарь офенского языка / В.И. Даль // Бондалетов В.Д. В.И. Даль и тайные языки в России. — М.: Флинта: Наука, 2004. — С. 240-350.
3. Розина Р.И. Семантическое развитие слова в русском литературном языке и современном сленге: глагол / Р.И. Розина. — М.: Азбуковник, 2005. — 302 с.
4. Собрание толковых словарей тюремного и блатного жаргона: 26 словарей, изданных в России с 1859 до 2005 г. / под ред. Е. Ю. Ачеркан: CD-диск (программная оболочка ETS), 2005.
5. Щерба Л.В. Современный русский литературный язык / Л.В. Щерба // Архив петербургской русистики. — Режим доступу: <http://www.ruthenia.ru/apr/textes/sherba/sherba5.htm>
6. Czeszewski M. Słownik slangu młodzieżowego / M. Czeszewski. — Piła: Wydawnictwo Ekolog, 2001. — 346 s.
7. Gwara więzienna. — Режим доступу: http://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Gwara_więzienna
8. Kania S. Słownik argotyzmów / S. Kania. — Warszawa: Wiedza Powszechna, 1995. — 275 s.

Умовні скорочення

ВЛІ — Віртуальна лексикографічна лабораторія. Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/vll/>

Peculiarities of slang usage in media discourse

Martha Haiduk

assistant lecturer, Applied linguistics department, Lviv Polytechnic National University, Ukraine. E-mail: martusia.haiduk@gmail.com

The article deals with the features of slang usage in modern media discourse. The analysis of its specific textual characteristics has been carried out.

Key words — slang, media discourse, discourse analysis.

I. Introduction

Slang fills a necessary niche in all languages, occupying a middle ground between the standard and informal words accepted by the general public and the special words and expressions known only to comparatively small social subgroups. It can serve as a bridge or a barrier, either helping both old and new words that have been used as "insiders' " terms by a specific group of people to enter the language of the general public or, on the other hand, preventing them from doing so. Thus, for many words, is a testing ground that finally

proves them to be generally useful, appealing, and acceptable enough to become standard or informal.

Slang usage in media discourse

Newspaper discourse has some very specific textual characteristics, some very specific methods of text production and consumption, and is defined by a particular set of relationships between itself and other agencies of symbolic and material power [30, p. 23]. These three sets of characteristics – that is, the language of journalism, its production and consumption and the relations of journalism to social ideas and institutions – are clearly inter-related and sometimes difficult to disentangle [3]. In other words, they are different elements but not discrete, fully separate elements. Specifically: the sourcing and construct of the news is intimately linked with the actions and opinions of (usually powerful) social groups; it is impossible to select and compose news without a conception of the target or